

DÉLKELETEURÓPAI NÉZŐ

A szlavisztika a szegedi egyetemen

A TUDOMÁNY művelésében minden egyetemünknek kétségte-
lenül vannak olyan általános közös feladatai, amelyek függetlenek
a helyi adottságoktól, a város és táj történeti multjától, a környező
népesség nemzetiségi és vallási összetételétől. E közös feladatok
állandó szemmeltartása adja meg az egyetemi oktatásnak és ezzel
kapcsolatban az egyes tudományszakok művelésének általános em-
beri, európai és humanisztikus jellegét. De ezeken túlmenően *min-*
den egyetemnek vannak olyan sajátos feladatai, amelyeket az emlí-
tett helyi adottságok határoznak meg. Ezeket természetesen már
az egyetemi oktatásban is figyelembe kell venni, a tudományszakok
további művelésében pedig már tisztán a tudomány érdeke és a
helyes munkaökönómia is azt kívánja, hogy az illető város, a szoro-
sabbban hozzátartozó tájegység és az ezzel közelebből érintkező te-
rületek problémái kerüljenek elsősorban feldolgozásra. Egyes tu-
dományágainkban ez az elv egyre jobban érvényesül, s a szlavisztika
művelése sem történhet másképp.

Ennek a tudományágnak is megvannak a maga elengedhetetlen,
szilárd, általános alapjai, mint pl. az ó-egyházi szláv nyelv gram-
matikai és lekszikális megismerése, keletkezése és későbbi sorsa
köré csoportosuló kérdések tisztázása, vagy az összehasonlító
szláv nyelvészetnek akár indogermán, akár speciálisan szláv szem-
pontú művelése. Ilyen alapok nélkül tudományzámba menő szla-
visztika elképzelhetetlen s ezért oktatásuk mindenféle helyi adottsá-
gtól függetlenül szükséges. Ezen túlmenően azonban az egyes
szláv nyelvek és irodalmak történetének kutatása s e studiumoknak
érintkezése a politikai, művelődés- és népiségtörténettel vagy nép-
rajzzal a legtágabb értelemben vett szláv filológiát ezernyi speciális
feladat elé állítja, amelyeket mindig a helyi adottságok fognak meg-
határozni.

Szegedi viszonylatban az egyetemi oktatás *általános* szlavisz-
tikai feladataival nem óhajtok részletesen foglalkozni. Ezek az alap-
vető nyelvészeti és irodalomtörténeti ismeretek közlésében, a tudomá-
nyos módszerességre való nevelésben, egyszerűen abban, amit a
kezdő számára „jó iskolának“ nevezünk, nagyjából ki is merülnek.
Ezen az alapon kapcsolódunk bele az általános szlavisztikába mint
tudományba. *A speciális feladatok közül Szeged földrajzi helyzeté-
nél fogva a déli szláv, elsősorban a szerb és horvát vonatkozásúak
jönnek előtérbe.* Ezekre nézve a következőkben megkísérlem egy
olyan munkaprogram felvázolását, amelynek részletei eddigi egyéni
kutatómunkámban lassanként alakultak ki.

Mind szerb, mind horvát viszonylatban tudományszakunknak
első feladata e népekkel való *művelődési kapcsolataink feltárása.*
Ebből a munkából alig végeztünk el valamit és minél mélyebbre ha-
tolunk, annál több megoldatlan kérdés jelentkezik. Mivel a szerb
és horvát művelődés története a XIX. század közepe tájáig két tel-

jesén különböző mederben haladt és a magyar művelődéssel való érintkezési pontjaik is egészen mások voltak, a kutatások kiindulópontjai és irányjai is merőben mások lesznek.

Szerb részen jelentősebb kulturális kapcsolataink akkor keletkeztek, amikor Magyarország felszabadul a török uralom alól és a magyar nép a vele együtt élő nemzetiségekkel együtt újra beilleszkedhetik az európai művelődés menetébe. Ekkor hazai szerbségünk körében egy olyan művelődési folyamat indul meg, amelynek következtében a XIX. század elejéig kultúrában messze túlszárnyalja a török uralom alatt maradt nemzetiségekét. Amikor aztán a szerb fejedelemség is felszabadul a török uralom alól és a XIX. század első évtizedeitől fokozatosan önállósul, Magyarországról kapja első kultúrmunkáit. Közben a magyarországi szerbek a racionalizmus és romantika eszméiről határozottan a magyarországi jórészt magyar mintára törökszerűbb nemzeti kultúrájukat ápolni, megindítják a tudatos nyelvművelést, nemzeti irodalmat és színjátszást teremtenek, kulturális intézményeket hoznak létre, s mindez lassankint meghódítja a szerb fejedelemséget is. Nyugodtan állítható, hogy az újkori szerb művelődés Magyarország talaján alakult ki.

Ennek a nagy vonalaiban már ismert, de részleteiben még ki nem dolgozott s főleg magyar részről még jóformán tudomásul sem vett folyamatnak illusztrálására a Magyar Történettudományi Intézetben két próbamunkát végeztünk. A *Stanojević-féle Narodna Enciklopedija* négy kötetének anyagából összegyűjtöttük mindazokat a szerb költőket, írókat, tudósokat (általában a toll munkáikat), akik 1700 és 1850 között születtek. Ugyanezt tettük az ebben az időközben született szerb képzőművészekkel, zenészekkel, színészekkel, stb. Az adatok alapján a két csoportra osztott kultúrmunkásokat a születési helyük mellé rajzolt jelkkel két térképre vittük. Az eredmény mindkivül frappánsan igazolta az újkori szerb művelődés kialakulásáról fentebb kimondott tételt. Amíg Szerbia, Montenegró, Bosznia és Hercegovina hatalmas területen csak elszórtan, itt-ott született egy-egy kultúrmunkás és jelentősebb központ csak Belgrád volt, addig a történelmi Magyarországnak és a Szerémségnek aránylag kicsi területén egyes városok, mint Pancsova, Fehértemplom, Ujvidék, Zombor, Nagybecskerek, Baja, Szabadka, Buda rendkívül gazdagok szerb kultúrmunkásokban. Az arány még jobban a magyarországi részek javára tolná el, ha pl. két másik térképen ugyanezen személyek iskoláztatásának helyét jelölők meg, mert többen voltak, akik Szerbiában születtek ugyan, de iskoláikat Magyarországon végezték.

Ezek a térképek természetesen csak a felületen mutatják azt, ami a XVIII. és XIX. században Magyarországon végbement. Hogy a magyar kultúrta hatását a szerbekre világosan lássuk, a kutatások hosszú sorára van szükség. S itt következnek a szegedi egyetem feladatai:

Meg kell rajzolni azt az átalakulást, amelyen a Magyarországra költözött szerbség átment. Az egyrétegű primitív társadalomból a XVIII. század folyamán hogy emelkedett ki erős kereskedő- és iparososztály, másrészt hogy alakult ki itt a szerb nemesség? Sem a szerb polgárság, sem a nemesség kialakulásáról, ennek jelentőségéről a szerb és magyar kulturális életben nincs tiszta képünk. Ami kutatás ebben az irányban történt, azt szinte kizárólag szerbek végezték. A társadalmi tagozódással együtt járt az iskoláztatás kérdése. Melyek voltak azok a magyar városok és iskolák, ahová a műveltebb szerb elemek fiaikat küldték? Hogy keletkeztek Magyarországon az első szerb elemi iskolák és a magasabbfokú tanintézetek? Hogy illeszkedett bele a magyar iskoláztatás révén hazai szerb-

ségünk az európai latin művelődésbe, hogy került ellentétbe az új, racionalista műveltség a hagyományos bizánci-görög művelődési alapokkal? Olyan kérdések, amelyekre magyar kutatások alapján választ adni nem tudunk. Hogy indult meg ebből a művelődési alaplól a magyarországi szerbek magasabb kulturális tevékenysége, az irodalom, a nyelvművelés, a színjátszás, a történettudomány? Főleg pedig mi volt a magyarság szerepe, milyen területeken mutatkozott a magyar példa serkentő hatása ebben a kulturális föllendülésben? Ismét csak szerb kutatókhoz fordulhatunk válaszáért.

A XIX. század harmáncas éveitől kezdve aztán újabb kérdéscsoport és kutatási terület sorakozik az előbbiekhöz. Az egyre jobban megerősödő szerb fejedelemség ekkor kezd török provinciából lassankint európai országgá átalakulni. Ez az átalakulás természetesen csak lassan mehetett végbe, mert itt éppen az a műveltebb réteg hiányzott, amelyből az állami gépezet számára szükséges tisztviselői kar, a műveltségi színvonal emelésére a kultúrunkások serege rekrutálódhatott volna. Tanult szerbek nagyobb számban ebben az időben csak Magyarországon és a társországokban voltak. A természetes folyamat tehát az volt, hogy a magyarországi szerb intelligencia Szerbia felé áramlott s megszállta a közhivatalokat, iskolákat. Ezzel párhuzamosan a meginduló irodalom, színjátszás, a zenekultúra, a tudomány művelői szinte kizárólag magyarországi szerbek közül kerültek ki. Jellemzőképpen csak egy példát mondok: az 1841-ben Béúgrádban megalakult szerb tudós és irodalmi társaságnak tagjai egynek kivételével magyarországi szerbek voltak. Most már az a kérdés, kiket ismerünk mindezen kultúrunkások közül? Ismerjük az újvidéki kitűnő jogászt, *Hadžić Jovant*, az első polgári törvénykönyv szerkesztőjét, ismerjük *Popović St. Jovant*, költőt és író-t egyben az első szerb iskolatörvény szerzőjét, ismerjük *Nikolić Atanáz*t, az első szerb gazdasági szakiskola és mintagazdaság létesítőjét, *Stanković Kornélt*, a budai polgárcsaládból származó muzsikust s még néhány kiemelkedő egyéniséget. Ismerjük életüket, alkotásaikat természetesen a szerb szakirodalomból. De tudjuk-e, hogy milyen szellemi kincseket vittek magukkal Magyarországról, tudjuk-e, hogy a fejedelemségben létrehozott alkotásaikon milyen mértékben van nyoma az egykorú magyarországi művelődésnek? Tudjuk-e pl. hogy *Popović* iskolatörvénye mennyiben tükrözi a magyarországi iskolák humanisztikus nevelési ideálját? Számtalan hasonló kérdést lehetne feltenni, s e kérdések egyúttal mindmennyi kidolgozatlan és megoldatlan tudományos problémát jelentenek.

A XIX. század további folyamán a magyar-szerb művelődési viszony némileg megváltozik. A nemzedékek munkájával európai magaslathra emelkedett magyar irodalomban egymásután jelennek meg a nagytehetségű költők és írók klasszikus alkotásai. Erre az időre a magyarországi szerbséget a magyar talaj már jórészt magához asszimilálta, most tehát megindulhatott az irodalmi hatások végnélküli folyamata. *Petőfi*, *Arany*, *Jókai*, az újabb magyar irodalomból pedig *Ady* azok, akik maradandó nyomot hagytak a szerb irodalom fejlődésében. Mindegyik talált legalább egy kongeniális szerb szellemre. *Petőfi Jakácót*, *Arany Zmaj-Jovanovićot*, *Jókai Ignjatovićot*, *Ady* egy egész költőgenerációt hódított meg. S ismét felvethetjük a kérdést: mit tudunk ezekről az irodalmi érintkezésekről? Azt, amit a szerb folyóiratokban itt-ott elszórt cikkek vagy szerb irodalomtörténeti monográfiák esetleg kézikönyvek erről mellékesen mondanak. Magyar részről néhány régi és elég gyenge disszertáció és újabban több összefoglaló kísérlet áll rendelkezésünkre. Ez utóbbiak bármilyen jóakarattal is igyekeztek a magyar közönség elé tárni a tényeket, az előmunkálatok hiánya miatt nagy általánosságokon kívül egyebet állig mondhattak. Az egyetemi szerb és magyar irodalomtörténeti oktatásba egyformán szervesen be lehet illeszteni ezeket az irodalmi érintkezéseknek kidolgozását, s ha elkészül néhány ilyenirányú komolyabb monográfia, nem *Vilkovics Mihály* lesz az egyetlen írói egyéniség, akit mindig előveszünk, ha a magyar és szerb irodalom közti kapcsolatokról beszélünk.

A nyugatiasult szerb magaskultúrán kívül azonban meg kell ismerkednünk a népi kultúra sajátos világával is. Bár magyar kapcsolatok itt is bőven akadnak, hiszen ma már szinte közhelyé lett a szerb népdalokban szereplő magyar hősök emlegetése, ennél azonban sokkal fontosabb azoknak a különbségeknek a tanulmányozása, amelyek a szerb népi kultúrát a magyartól elválasztják. Kétségtelen, hogy a Balkánról beköltözött szerb nép legszélesebb rétegei egy olyan ősi szláv és bizánci-görög, sőt keleti-török elemekből álló népi kultúrát hoztak magukkal, amely merőben különbözött a magyartól. Bizonyos az is, hogy más kultúrális viszonyok közé kerülve, a magyarországi szerbség ebből a népi kultúrából számos olyan elemet elveszített, amely a balkáni szerbségnél megmaradt, viszont egyúttal új, nyugati elemekkel gazdagodott. Melyek az elvesztett és melyek az új elemek? Nem lévén céhbéli folklorista, a tudományos kutatás teendőit e területen még nagy általánosságban sem merem vázolni, szeretnék azonban a népi műveltséggel s általában a népelettel összefüggő, egy igen fontos kérdéscsoportra rámutatni.

Újabb időben mind román, mind szerb vonatkozásban különösen a történetkutatók előtt egyre világosabbá válik, hogy aki meg akarja érteni e népek lelkivilágát, történetük ősi mozgató erőit, annak először is bele kell mélyednie az orthodoxiának nemcsak mint vallásnak, hanem mint élet- és közösségi formának is tanulmányozásába. Az orthodoxia fogalmát nem lehet a nyugati értelemben vett „vallás“ szóval s az orthodoxia szervezetét ugyancsak nem lehet egyszerűen az „egyház“ szóval kimeríteni. Mint vallás, az orthodoxia a népeletnek igen sok elemét olvasztotta magába, viszont az orthodoxiából is a népszokások közé igen sok vallásos elem vegyült és igen mélyre hatolt. Szinte azt lehetne mondani, hogy az *orthodoxia azonosult a népelettel*. Az egyház pedig már a középkorban nagy mértékben elősegítette a nemzeti különállás érzésének és gondolatának kialakulását, sőt amikor az állami önállóság szünetelt, az egyházi szervezet képviselte azt a nemzeti intézményt, amely pl. a szerbségben az összetartozás tudatát a hosszú török uralom alatt is ébren tartotta. A szerbség esetében a vallás még a nyelvnél is sokkal fontosabb elválasztó erő más népek irányában. Gondoljunk csak a multból szerb-horvát ellentétekre, pedig mindkét nép irodalmi nyelve azonosnak mondható.

Az orthodoxia és a népelet szoros kapcsolatainak feltárása, tehát annak bemutatása, hogy milyen népi elemek, babonák, hiedelmek, szokások kerültek bele az orthodoxiába, másrészt mi szállt le a „hivatalos“ vallásból a nép körébe és alakult át egyszerű népszokássá vagy a néphit elemévé, mindez a szerb lélek eddig nem is sejtett mélységeibe engedne bepillantást. Itt természetesen újra felvetődik a kérdés, *vajjon az európaibb környezetben élő magyarországi szerbeknél a népszokásoknak és néphitnek ugyanazon elemeit találjuk-e meg, mint a Balkánon, s ha nem, a differenciálódás hogyan és mikor ment végbe?*

Ezzel szorosan összefügg a szerb egyháznak mint nemzeti intézménynek kérdése. A görögkeleti szerb egyház szervezete a középkortól kezdve szerves alkotórésze volt az államszervezetnek, ezért mindig az állam sorsában osztozott. Ha az állam területe növekedett, az egyház is

automatikusan kiterjesztette hatalmát a meghódított területekre, ha az állam összefüggésbe szorult, az egyház is kénytelen volt visszahúzódní a feladott területekről. Amikor a középkori szerb állam végleg megszűnt, automatikusan megszűnt a szerb egyház önállósága is, s csak akkor állt újra helyre, amikor török birodalom vezetésében a XVI. század közepe táján szerbek jutottak döntő szerephez (*Szokolovics Mehmed*). Az egyháznak ez a szoros kapcsolata az államhatalommal idővel azt eredményezte, hogy az újkorban az egyház lett az állami és nemzeti aspirációk egyik legszilárdabb lefektetője. S ez az a pont, amelyen a szerbek, de általában az orthodox népek nemzeti öntudata lényegesen különbözik a nyugati kereszténység kötelekébe tartozó népektől. Míg nyugaton nemzeti eszme és érzés olyan kultúrális és politikai összetevőkből alakult ki, mint pl. a nemzeti nyelv és irodalom ápolása, a hagyományok kultusza, a szabadság szeretete, az önálló államiság utáni vágy, stb., az orthodox népeknél mindehhez hozzájárult még a vallásos érzésnek szinte nemzeti jellege és a külön nemzeti egyházba való tartozás tudata. Ez az, ami az orthodox népek nemzeti érzését a nyugatiakénál sokkal intenzívebbé tudja fokozni s ez az a bizonyos „fanatizmus”, amellyel szemben olyan értetlenül szokunk állni. Ennek a külön orthodox vallási-nemzeti nacionalizmusnak kialakulását, összetevő erőit, politikai jelentőségét kutatni, a magyar nacionalizmustól elütő vonásait megmutatni, történeti és filológiai kutatásaink egyik legfontosabb területévé válhat.

S ha már a történeti kutatásokat érintettem, csak általánosságokban említem meg, hogy az épen újabban felkarolt településtörténetnek s ezzel kapcsolatban a délmagyarországi vármegyék gazdaság- és társadalomtörténetének művelése a szlavisztika segítségével elképzelhetetlen. A hely- és víznevekből, a középkori személynévekből, majd a későbbi családnevekből megbízható történeti következtetéseket csak a nyelvészeti előmunkálatok elvégzése után lehet levonni. A régebbi szerbes egyházi szláv és az újkorban egyházi szláv-szerb-országi keveréknyelven írt történeti források kiaknázása meg éppen csak alapos szláv filológiai iskolázottsággal lehetséges.

Nagy vonásokban egyelőre ebben látom a szegedi szlavisztika szerb vonatkozású feladatait.

Horvát vonatkozásban némileg másképp alakul a helyzet. Nyolc- százados állami kapcsolatunk a horvátsággal és a közös vallás olyan régi és mélyenjáró kultúrális kapcsolatokat tettek lehetővé, amelyeket szerb viszonylatban hiába is keresnők. Ez természetesen a tudományos feladatoknak is másirányú eltolódását hozza magával. Amíg ugyanis a szerbeknél inkább az újkori és legújabbkori művelődés kialakulásában kereshetjük a magyar nyomokat, a horvátság felé inkább a középkori és a XVI—XVII. század kultúrális kicserélődés volt döntő jelentőségű.

A középkorban szinte kizárólag, de az újkorban is túlnyomóan a katolikus egyház volt ennek a kultúrális kicserélődésnek közvetítője. Amióta Szent László megalapította a zágrábi püspökséget, a joghatósága alá tartozó területek vallási élete teljesen párhuzamosan fejlődött a magyarországi vallásossággal. Ez annyit is jelentett, hogy a liturgikus könyvek általában Magyarországról kerültek be Zágrábba, s ha ezek a kéziratok nem is nálunk készültek, hanem általában Északfranciaországban, a magyar közvetítés nyomán szinte minden esetben felismerhetők rajtuk. Ezekkel együtt meghonosodott a magyar szentek tisztelete, elterjedtek legendáik, amelyek később bevonultak a horvát-nyelvű irodalomba is; a horvát nyelv egyházi terminológiájába számos magyar eke került. *E kultúrális érintkezések feltárása újabban épen horvát tudósok munkája nyomán igen szép eredményeket hozott. A munka folytatása a mi filológiánkat is komoly eredményekkel kecsegtetné.*

Későbbi korban a magyarországi humanizmussal kapcsolatban is számos horvát vonatkozású kérdés merül fel. Dalmáciának közvetítő szerepére az olasz humanizmusnak hozzánk való terjedésében már magyartól részről is rámutattak, ezeket a nyomokat azonban tovább, mélyebbbe hatolva s főképp a gazdag horvát szakirodalom eredményeinek felhasználásával kellene kutatni.

Aránylag jobban ismertek a XVI. és XVIII. századi magyar-horvát irodalmi kapcsolatok. Ismerjük néhány ikaj-horvát író és költő magyar forrásait, de ezeken kívül itt is vannak feltáratlan kérdések. Csak megemlítem, hogy pl. a zágrábi egyházmegyében e kor vallásos énekköltése rokon vonásokat mutat a magyarral. Az énekszövegek és dallamok szélesebbkörű összehasonlítása bizonyára igazolná J. Barle zágrábi kantonoknak csupán néhány dallam összehasonlítása alapján levont feltevéseit a magyar és horvát egyházi énekek rokonságáról.

Ezek az irodalmi kapcsolatok kisebb lendülettel ugyan, de töretlenül folytatódnak a XVIII. század folyamán is. Ekkor újabb horvát terület, Bosznia kapcsolódik bele legalább is közvetve a magyar kulturális kisugárzás hatáskörébe. Az egyetlen szál, amely ebben a korban a török uralom alatt álló Boszniát a nyugati művelődésbe kapcsolta a ferencrendi szerzetesek kulturális tevékenysége volt. A XVII. század végéig a bosnyák szerzetesek Dalmáciában vagy Olaszországban végezték tanulmányaikat, miután azonban Magyarország felszabadult a török uralom alól, a bosnyák ferences provincia is egyre inkább ide küldte tanulni fiatal tagjait. Így a XVIII. századi horvát ferences írók között számosan vannak, akik Magyarországon végezték magasabb iskoláikat (főképp a budai kolostorban) és magyar hitbuzgalmi munkákat is fordítottak horvátra. Ezeknek a kapcsolatoknak feltárása is még avatott kutatókezékre vár.

A XVIII. és XIX. sz. fordulója a horvát művelődés történetében is új korszakot jelent. A felvilágosodás, de különösen a romantika eszméáramlata itt is egészen új eszményeket állít az írók, költők, tudósok elé. A nemzeti nyelv ápolása, az irodalom fejlesztése, a hagyományok kultusza, mint egészen új feladatok, egészen új értelmet adnak a horvát művelődés menetének. Ennek a korszaknak s az egész újjászületési mozgalomnak (preporod) ma már gazdag horvát szakirodalma van. Régebbi kutatók néhány párhuzamos jelenség alapján főleg a mozgalom cseh mintái után kutattak, amióta azonban az egész „preporod“ kezdeteit, az 1790—1832-ig terjedő időszakot a zágrábi egyetem nemrég elhunyt tudós professzora, F. Fancev dokumentumok gyűjteményével jobban megvilágította, kiderült, hogy a szellemi átalakulás nagyrészt az újjászülető magyar nacionalizmus reakciójaként jött létre. Kétségtelen, hogy az ősi szellemi alapokat a horvát hagyományok adták meg — ezt Fancev különösen hangsúlyozza —, de az egyes dokumentumokból az világlik ki, hogy a megújodást előkészítő, úttörő írók és politikusok (Vrhovac, Mikloušić, Nagy, Drašković) szeme előtt a magyar példa lebegett. Áll ez főképp a nyelvművelésre, amelynek magyar eredményeit az egykorú horvát írók nagy elismeréssel és szinte csodálattal emlegetik, és sóhajtva kérdik, mikor jutnak el eddig a horvátok. Ismét itt állunk tehát egy fontos mozzanatnál a magyar kulturális kisugárzás történetében és megint csak a felületen látunk belőle valamit. Mélyebb megismeréséhez szlavisztikai szaktudás és tudományos kutatás volna szükséges.

A példákat gyarapíthatnám az irodalomtörténet területén is, horvát vonatkozásban azonban még két speciális nyelvészeti feladatra szeretnék rámutatni.

Az egyik a horvát helyesírástörténet kérdése. A nem szakember ahig tudja elképzelni, hogy a helyesírástörténeti mennyi érdekes tanulmányt rejt magában és milyen kitűnő útmutatóul szolgálhat másirányú művelődéstörténeti kutatások számára. Az egyes európai népek latinbetűs helyesírásának kialakulása nem öletszerűen történt. Hogy egyes hangokat ezzel vagy azzal a betűvel jelölünk, annak messzenyúló művelődéstörténeti okai vannak. Amikor a középkori írásbeliségben a kezdetben kizárólagos latin mellett a nemzeti nyelv is helyet kezdett kapni — először csak szórványos szavak, majd rövidebb szövegek formájában — a magyar vagy horvát szavak lejegyzésénél az író az egyes betűket olyan hangértékben használta, amilyeneket azok az ő latin kiejtésükben képviseltek. Az egyházi latin kiejtés pedig tudvalevően soha sem volt egységes, hanem szinte országokonként változott, így az egyes nyelvekre különböző helyesírási rendszerek fejlődtek ki, amelyek több-kevesebb változtatással általában ma is élnek. Ennek a folyamatnak tanulmányozása horvát viszonylatban azért is különösen érdekes, mert itt két világosan elkülönülő helyesírási rendszer alakult ki; egy olaszos (Dalmáciában, az Adria szigetein, később Boszniában és Hercegovinában is) és egy magyaros (a zágrábi püspökség területén). Ez a két helyesírási rendszer jól mutatja, hogy a horvátságot honnan érték mélyreható és állandó kultúrhatások. Ez a két rendszer azonban nem maradt meg mindenütt a maga eredeti tisztaságában, hanem a határterületeken egyes magyaros hangjelölések átkerültek az olaszos rendszerbe és viszont, s így a régi emlékek alapján területileg szinte pontosan rögzíthető magyar-olasz keverékrendszerek is jöttek létre. Mind-ebből a horvát filológia már sok részletet feldolgozott, T. *Maretić* pedig nagy anyaggyűjtés alapján megírta a horvát helyesírás történetét, de munkájában teljesen skematikusan járt el; amennyiben egyáltalán nem volt tekintettel az egyes helyesírási rendszerek fejlődésére, a hagyományok és iskolák keletkezésére és megszűnésére s főképp mindezt nem is próbálta kapcsolatba hozni más művelődéstörténeti jelenségekkel, mint pl. egyházi iskolázás, szerzetesrendek irodalmi működése, stb. Ezeknek a kérdéseknek szerves feldolgozása, a magyaros és olaszos helyesírási rendszer keletkezésének, elterjedésének, találkozásának, keverékrendszerek kialakulásának bemutatása évtizedekre szóló mindmennyi érdekes, tanyai és módszertani szempontból egyaránt tanulságos feladatot jelent a kutató filológus számára.

A másik, speciálisan nyelvészeti feladat a magyar jövevényszavak feldolgozása nemcsak a horvát, hanem az egész szerb-horvát, szlovén, esetleg bolgár nyelvterületen is. Ami ebben az irányban eddig történt, kevés kivétellel annyiban állt, hogy a közkézen forgó horvát és szerb szótárakból összeállították a magyar jövevényszavak nomenklatúráját. De mit tudunk meg egy ilyen pusztá felsorolásból, ahol esetleg egymás mellé kerülhet *város* és *sárgarépa* szavunk? Az egyik ősidőktől fogva el van terjedve az egész déli szláv nyelvterületen, sőt szerb közvetítéssel az albánba is áttrent, a másik csak egészen szűk körben él a délmagyarországi szerbek nyelvében. Hogy tehát a magyar elemek átvételének idejére, földrajzi elterjedésére, használatuk gyakoriságára vagy ritkaságára, (ami mind művelődéstörténeti mozzanatokkal függ össze), megbízható következtetéseket tudjanak levonni, le kell szállnunk a régi, az egységes irodalmi nyelvek kialakulása előtti időből származó szövegemlékekhez s ezeknek a legtöbbször területileg is rögzíthető szókimondásait kell kiaknázunk. Hosszú, fáradságos munka, de eredményeiben, rendkívül fontos tanulságokkal szolgálhatna a magyar kulturális kisugárzás megismeréséhez.

EZEKEN az általánosabb érdekű déli szláv vonatkozású problémákon kívül, a *bunjevácok*, *sokácok*, *vendek* nyelve, kulturális múltja, hagyományrendszere az egészen helyijellegű tudományos

részletkérdések egész sorát rejti magában, amelyek mind szervesen kapcsolódnak a fentebb vázoltakhoz.

Mindezeket a tudományos feladatokat egyelőre természetesen csak nagy körvonalakban lehet látni. A részletekbemenő programot maga a munka folyamata fogja meghatározni, mikor egyik probléma a másikat hozza magával s egy kérdés megoldása számtalan más megoldatlanra tereli a figyelmet. Feladat beláthatatlanul sok van. Elvégzésükhöz különböző területeken évek munkájában specializálódott tudósgárdára van szükség, s ezt éppen a szegedi egyetemnek kellene felnevelnie. *De hogy a szegedi egyetem ezt a hivatását betölthesse, mindennek előtt szükség volna itt a szlavisztikai oktatás intézményes biztosítására.*

Hadrovics László

A bácskai szerb felkelés és a 48-as magyar forradalom

A 48-as magyar forradalomnak igen jelentős szerb irodalma van. A gyűjtogató márciusi jelszavak mozgósították a bácskai szerbséget is, amely igen sokat várt Kossuthéktól. A szerb történetírás a régi iskola nyomdokain haladva jöideig nagyon egyszerű magyarázatot adott arra a gyakran felvetődő kérdésre, hogy miért került szembe a szerbség azzal a magyarsággal, amely 1690-ben menedéket adott neki üldöztetésében. A válasz mindig egy volt: Bécs ügyes kezét látták a háttérben, amely hol eligazított, hol zavart keltett a dunamenti népek között, aszerint, amint azt politikája megkívánta. Magyar részről is hajlandók voltak ezt a magyarázatot elfogadni és az idők során kölcsönös sajnálkozással látták nem egyszer a két nép politikusai és gondolkodói, hogy Bécs befolyására elidegenedtek egymástól, a helyett, hogy jobban megszorították volna egymás kezét.

A megszokott történelmi munkák közül kiemelkedik egy fiatal vajdasági származású gimnáziumi tanár munkája, amely rámutat az elkendőzött tényekre és bátor szókimondással nem hallgatja el a mozgalom magyarbarát és magyarelles jelenségeit sem. *Bogdanov Váza* munkájának címe: *A vajdasági szerbek felkelése és az 1948/49-es magyar forradalom.*

Könyve magyar és délszláv forrásmunkák, feljegyzések, levéltári anyagok felhasználásával kitapogatja a magyar forradalom keletkezésének indítóokait, ragyogó fejlődését és szálnalmas elmerülését. A magyar forradalom tüze mellett pedig felvillan a szerb felkelés is. Először előidézésének tüneteit világítja meg, majd a mozgalom felmorzsolódásáig eljutva felvonultatja azokat az eseményeket, amelyek meg-
rzkódtatták.

Minket magyarokat a legjobban az ragad meg, hogy a szerző első sorban is arra figyelmeztet, mennyire téves és a viszonyok félreértéséből adódik az az általánosan elterjedt és eléggé felületes vélemény, hogy amíg a magyar forradalom a haladást és a szabadságeszméket